

تأثیر مولفه‌های آموزش و پرورش در شکل‌گیری هویت ملی دانش‌آموزان

مرضیه رضایی کلانتری^۱، رمضان حسن زاده^۲، سیدمحسن موسوی جعفر کلایی^۳

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی تأثیر مولفه‌های آموزش و پرورش در هویت ملی دانش‌آموزان دوره متوسطه و تعیین ترتیب تأثیرگذاری چهارمولفه شیوه تدریس معلمان، شخصیت معلمان، محتوای کتب درسی و برنامه‌های پرورشی مدارس پرداخته است. تحقیق حاضر توصیفی از نوع زمینه یابی است که اطلاعات موردنیاز از طریق پرسشنامه محقق ساخته جمع‌آوری شده است. جامعه آماری کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر دوره متوسطه استان مازندران در سال تحصیلی ۱۳۸۹/۹۰ بوده که از این تعداد ۳۸۴ نفر بر اساس جدول کرجسی و مورگان و روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای طبقه‌ای انتخاب شده‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که شیوه‌های تدریس، شخصیت معلمان، محتوای کتب درسی و برنامه‌های پرورشی مدرسه در هویت ملی دانش‌آموزان تأثیر دارد و میزان تأثیرگذاری آموزش و پرورش در هویت ملی دختران بیشتر از پسران می‌باشد. همچنین میزان تأثیرگذاری آموزش و پرورش در هویت ملی دانش‌آموزان هر چهارپایه تحصیلی حدوداً یکسان است. جدول رتبه‌بندی تأثیر مولفه‌های چهارگانه در هویت ملی دانش‌آموزان که با استفاده از آزمون فریدمن تنظیم گردیده نشان می‌دهد تأثیرگذاری مولفه‌های چهارگانه در هویت ملی به ترتیب شخصیت معلمان، شیوه‌های تدریس معلمان، محتوای کتاب‌های درسی و برنامه‌های پرورشی مدارس می‌باشد که تفاوت بین رتبه‌ها هم معنی دار است.

کلیدواژه‌ها: آموزش و پرورش، هویت ملی، دانش‌آموزان

^۱ - استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نکا

^۲ - استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری rhassanzadeh@yahoo.com

^۳ - کارشناس ارشد مدیریت آموزشی

مقدمه

بدون شک آموزش و پرورش و مولفه‌های آن در بسیاری از کشورهای جهان به علت تاثیرگذاری بالای آن در هویت ملی دانش آموزان مورد توجه قرار گرفته است. و هر کشوری با توجه به موقعیت سیاسی، فرهنگی، اعتقادی و... به این مقوله پرداخته اند. در حیات اجتماعی، افراد معمولاً نقش‌های اجتماعی مختلفی را ایفا می‌کنند و در «ما»های متنوعی عضویت دارند. انسان‌ها به تعداد نقش‌ها و عضویت در «ما»های مختلف حائز هویت جمعی متفاوت هستند. در میان هویت‌های جمعی^۱ متفاوت هویت جامعه‌ای (ملی)^۲ دارای بیشترین اهمیت به لحاظ وحدت و انسجام ملی است. در علوم اجتماعی، تمامی صاحب نظران به مساله وحدت و انسجام اجتماعی و به دنبال آن، نوعی روح جمعی یا هویت جمعی پرداخته‌اند. و در اکثر این تعاریف بر احساس تعلق و تعهد به مشترکات جمعی تاکید شده است اما ابعاد این مشترکات جمعی نمی‌تواند در تمام جوامع یکسان و هم وزن باشد. بدین لحاظ الگوی ایده‌آل هویت ملی در هر جامعه متفاوت از جوامع دیگر بوده و محدودیت ابعاد آن برخاسته از ارزش‌ها و نگرش‌های آن جامعه خاص می‌باشد (کمالی، ۱۳۸۶). در جامعه امروزی، انسان از ابعاد گوناگونی مورد مطالعه قرار گرفته است. از آنجاکه هویت بخش مهمی از وجود انسان است و زندگی شخصی و اجتماعی هر شخص تحت تاثیر هویت آن است، بررسی هویت افراد بسیار مورد توجه قرار گرفته است. ایران جامعه‌ای در حال گذر و یا در حال توسعه است. در چنین جامعه‌ای به دلیل فروپاشی نظام و ساختارهای سنتی نظیر اجتماعات عشایری و روستایی و گسترش شهرنشینی، تحولات جمعیتی و اجتماعی و تشدید تعاملات، بین فرهنگ‌ها، اقوام و ملل متفاوت و بعضاً متعارضی قرار گرفته‌اند. بسیاری از دانش آموزان با کنده شدن از بنیادهای سنتی و در شرایط ضعف یا نبود ساختارهای نوین مدنی و یا عدم تشخیص الگوهای مناسب، دچار تعارض، سردرگمی و بلاتکلیفی می‌شوند و خود را در تعارضی با ارزش‌های سنتی می‌بینند. در چنین شرایطی است که آنومی یا نابسامانی اجتماعی زمینه لازم را برای پیدایش بحران هویت پدید می‌آورند (عبداللهی، ۱۳۸۴). در چنین شرایطی است که اعضای جامعه و به ویژه دانش آموزان دوره متوسطه به عنوان آسیب‌پذیرترین گروه جامعه نیاز به هویت دارند تا از این طریق توانایی آن را

^۱ -Collective identity

^۲ -National identity

بباید تا نظمی نسبی در زندگی خود و در دنیای اطرافشان ایجاد کنند و یک نوع احساس تعلق و همبستگی به نظام اجتماعی کلی پیداکنند. هدف این تحقیق بررسی تأثیر آموزش و پرورش در هویت ملی دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران می‌باشد. لذا شیوه تدریس و شخصیت معلمان، محتوای کتاب‌های درسی برنامه‌های پرورشی مدرسه به عنوان مولفه‌های اصلی نظام آموزش و پرورش که نقش مهمی در شکل‌گیری هویت ملی ایفا می‌کند. و سهم هریک از این مولفه‌ها در اثرگذاری هویت ملی دانش‌آموزان مورد بررسی قرار می‌گیرد. همچنین به بررسی مفهوم آموزش و پرورش و مولفه‌های آن، هویت ملی، تاریخچه و اهداف دوره متوسطه می‌پردازیم. در گزارش نهایی اجلاس منطقه‌ای یونسکو آمده است: دوره متوسطه عبارت است از دوره برزخ یا دوره انتقالی میان آموزش پایه که عمومی و غیرتخصصی است و آموزش تخصصی‌تر در سطح آموزش عالی. دوره متوسطه دوره‌ای است که در آن دانش‌آموزان گروه سنی ۱۴ تا ۱۷ ساله تحصیل می‌کنند. دوره متوسطه از دوره‌های مهم، حساس و مؤثر در زندگی فردی و اجتماعی آدمی است. در دوره متوسطه، قسمت اعظم استعدادها و اختصاصی نوجوان و جوان بروز می‌کند، قدرت یادگیری آنان به حد اعلای خود می‌رسد. کنجکاوی آنان جهت معینی می‌یابد و مسائل جدید زندگی نظیر انتخاب حرفه و شغل، اداره خانواده و گرایش به مرام و مسلک، ذهن آنان را به خود مشغول می‌دارد و به مرحله ادراک ارزش‌های اجتماعی، اقتصادی و معنوی می‌رسند؛ از این رو این دوره در نظام‌های تعلیم و تربیت کشورهای مختلف جهان اهمیت زیادی دارد (ژاله‌پور، ۱۳۷۹).

اساسی‌ترین عامل برای ایجاد موقعیت مطلوب در تحقق هدف‌های آموزشی، معلم است. اوست که می‌تواند حتی نقص کتاب‌های درسی و کمبود امکانات آموزشی را جبران کند یا برعکس، بهترین موقعیت و موضوع تدریس را با عدم توانایی در ایجاد ارتباط عاطفی مطلوب به محیطی غیرفعال و غیرجذاب تبدیل کند. در فرآیند تدریس، تنها تجارب و دیدگاه‌های علمی معلم نیست که موثر واقع می‌شود، بلکه کل شخصیت اوست که در ایجاد شرایط یادگیری و تغییر و تحول شاگرد تأثیر می‌گذارد. دیدگاه معلم و فلسفه‌ای که به آن اعتقاد دارد، در چونگی کار او تأثیر می‌گذارد، به طوری که او را از حالت شخصی که فقط در تدریس مهارت دارد خارج می‌کند و به صورت انسان اندیشمندی در می‌آورد که مسئولیت بزرگ تربیت انسان‌ها برعهده اوست.

برشمردن ویژگی‌های معلم کارچندان انسانی نیست؛ زیرا جوامع مختلف با فلسفه‌ها و نگرش‌های مختلف، انتظارات متفاوتی از معلم دارند، ولی می‌توان به ویژگی‌ها کم و بیش مشترکی که لازم است معلمان در همه جا داشته باشند اشاره کرد. ما این ویژگی‌ها را به ویژگی‌های شخصیتی و ویژگی‌های علمی معلم تقسیم می‌کنیم.

فعالیت‌ها پرورشی به دو شکل قابل ذکرند یک دسته مجموعه فعالیت‌هایی است که خارج از چارچوب رسمی آموزش کلاسی از طریق امور تربیتی و یا معاونت پرورشی در مدارس اجرا و یا مورد رسیدگی قرار می‌گیرند. دسته دیگر به دلیل انفکاک‌ناپذیری آموزش و پرورش از یکدیگر، فعالیت‌ها و امور مربوط به عملکرد و ویژگی‌های معلمان و سایر اولیا مدارس و همچنین محتوای بعضی از دروس و نحوه‌ی ارائه آن‌ها به دانش‌آموزان است که دارای نقش و کارکرد تربیتی بوده و در این حیطة قرار می‌گیرند. در این پژوهش فعالیت‌هایی که در حوزه معاونت پرورشی و یا امور تربیتی مدارس قرار دارند مدنظر بوده و به نقش تربیتی معلمان تنها به صورت مختصر اشاره شده است (کارگری، ۱۳۸۶).

هویت ملی بازتولید و باز تفسیر دایمی الگوی ارزش‌ها، نهادها، خاطرات، اسطوره‌ها و سنت‌هایی است که میراث متمایز ملت‌ها را تشکیل می‌دهند و تشخیص هویت افراد با آن الگو و میراث و با عناصر فرهنگی‌اش (انصاری، ۱۳۸۳). هویت ملی ریشه در احساس تعلق به طایفه و تیره و قبیله و ایل و قوم دارد. اعضای یک طایفه که نیای مشترک دارند، در سرزمین معین زیست می‌کنند، هم‌زبانند، آداب و رسوم مشترک دارند، با یکدیگر در زمینه‌های اقتصادی همکاری می‌کنند، رهبران مشترک دارند و برای منافع طایفه می‌جنگند، معمولاً دارای نام معین و هویت جمعی هستند. در واقع این اساس بسیار قدیمی قومیت و ایلیت را می‌توان از ریشه‌های اصلی ملیت‌گرایی (ناسیونالیسم) امروزی دانست. به اعتباری می‌توان ایلیت را به ناسیونالیسم ابتدایی تعبیر کرد که در جریان تحولات تاریخی، ابتدا خود را با جریان‌های سیاسی و فرهنگی فراقومی همساز کرده و هویت قومی همراه با هویت سیاسی امپراتوری و یا با هویت جهانی همچون اسلام و مسیحیت درهم آمیخته و سپس در دوران جدید با پیدایش دولت‌های ملی به گونه‌ای تازه در قلمرو آن‌ها احیاء شده است (اشرف، ۱۳۸۳).

پس از پیدایش حرکت نقادانه نسبت به مدرنیسم که امروزه به مابعدپست مدرنیسم مشهور شده است. شاهد حرکت از تبعیض بین زن و مرد، نژادگرایی، استعمار و دنیای مردسالار به سمت زودودن غلبه‌گرایی مردان بر زنان و نفی‌گرایی مدرنیستی نسبت به خصوصیات طبیعی و زیستی مردان بوده‌ایم و نیز متوجه این حقیقت نیز گشته‌ایم که اساساً امروز خودپست مدرنیسم نیز دچار پارادوکس‌های درونی مفرط شده است. در فضای PPM^۱ نیز که با داعیه‌های جهانی آمیخته شده است، هویت یک امر جهانی، عام و کلی است که کم‌کم تمامی هویت‌های محلی و ملی را به هویت‌های جهانی تبدیل می‌کند، هویت‌های حاصل از این جریان را امروزه هویت دیجیتالی می‌دانند که از فراسوی مرزها به درون مرزها توصیه شده و سپس به غلبه کامل بر هویت‌های ملی و محلی منجر می‌شود (کلانتری، ۱۳۸۸). پست پست مدرنیسم به معنی بازگشت مجدد به دوران نظم و عقلانیت و قاعده‌مندی است و هویت نیز در پی یافتن قاعده و نظم و شکل تعریف شده و ثابت است. هویت تحت تأثیر ویژگی‌های طبیعی (مدرنیستی) و گفتمان (پست مدرنیستی) نیست، بلکه بیشتر متأثر از تحولات فنی و تکنولوژیکی است. بین ملاحظات هویتی زن در مدرنیسم و پست پست مدرنیسم شباهت‌هایی وجود دارد. در عصر جدید دیگر هویت‌های فردی نمی‌توانند پاسخگو باشند بلکه باید به هویت جهانی و دیجیتالی اندیشید. پس در هزاره سوم باید سیاست‌گذاران باورهای خود را به سمت تئوری‌های جدیدی بگشایند که متناسب این عصر و خصوصیات آن باشند، از جمله این تئوری‌ها و رویکردها همانطوری که ذکر شده مدیریت دانش^۲ در طراح آموزشی، رهبری تکنولوژی و آموزشی اقتصاد و PPM است. اگر سیاست‌گذاری آموزش و پرورش به تئوری‌ها و رویکردها و دارایی‌های جدید اتکاء شود برنامه‌هایی طراحی می‌شود که متناسب با نیاز افراد فرایچیده (از جمله زنان) در عصر کنونی نتوکرایی خواهد بود و طبیعی است که تجلی سیاست‌ها در برنامه‌ها ظاهر می‌شود (کلانتری، ۱۳۸۸).

از میان هویت‌های جمعی، هویت ملی یکی از مهمترین آنهاست که به بیان مولفه‌های آن می‌پردازیم. اسمیت (۲۰۰۱)^۳ یکی از صاحب نظران موضوع هویت ملی معتقد است که مفهوم ملی مفهومی بسیار پیچیده و انتزاعی است و شامل عناصر زیر می‌شود: که محدوده سرزمینی با جمعیت

^۱ -Post Post Modernism

^۲ Knowledge Management

^۳ - Smith

فرهنگی مجزا در سرزمین خود، اسطوره‌ها و خاطرات تاریخی مشترک، فرهنگ مشترک، تقسیم سرزمین نیروی کار و منابع بین همه اعضای آن سرزمین، برخورداری از حقوق و وظایف قانونی مشترک در پرتو حقوق و نهادهای مشترک (انصاری، ۱۳۸۳).

فالک^۱ (۱۳۷۳) و کوزر^۲ (۱۳۷۹) زبان را مهمترین مولفه هویت ملی می‌دانند؛ زیرا زبان پایه و مایه فرهنگ، تاریخ ساز، مهمترین وسیله انتقال تجربیات، دانش و بینش بشری و ظرف ذخیره سازی اندیشه نسل‌های پیشین و فرهنگ نیاکان است. از عمده‌ترین ویژگی‌های زبان، تاثیر آن در ایجاد همبستگی گروه‌ها است. همچنین زبان را یکی از مولفه‌های سازنده شخصیت ملت شمرده اند (بیگدلی، ۱۳۸۳). زرین کوب (۱۳۷۶) و راعی (۱۳۸۲) فرهنگ را مولفه مهم هویت ملی می‌دانند؛ زیرا با توجه به تنوع جمعیتی ایران در ادوار مختلف تاریخی و نبود مرزهای جغرافیایی ثابت و حتی دین مشترک، فرهنگ در زمان‌ها و مکان نزد اقوام گوناگون، یگانه عامل مشترک و وحدت بخش بوده است. برخی نگاهشان به تاریخ بوده و آن را مولفه بنیادین و عمده‌ترین عنصر هویت ملی برشمرده اند (میرمحمدی، ۱۳۸۳، ص ۳۲۲).

گودرزی (۱۳۸۳) ابعاد زیر را برای مولفه‌های هویت ملی بر می‌شمرد:

- ۱- اجتماعی؛ ناظر بر احساس تعلق خاطر مشترک و تعهد افراد به اجتماع ملی
 - ۲- تاریخی؛ ناظر بر خاطرات، رخدادها، شخصیت‌ها و فرازونشیب‌های تاریخی
 - ۳- جغرافیایی؛ ناظر بر قلمرو سرزمینی مشخص
 - ۴- سیاسی؛ ناظر بر تعلق به نظام واحد سیاسی و ارزش‌های مشروعیت بخش به دولت ملی
 - ۵- دینی؛ ناظر بر اعتقاد بر سنت‌ها اسطوره‌ها، هنر فولکور، هنر، معماری، زبان و ادبیات ملی
- برای بررسی هویت ملی نیاز هست بدانیم منابع هویتی و شناختی یک ملت چه هستند؟ باید به صورت دقیق آن منابع شناختی طراحی شود ممکن است کشوری پیچیده باشد مانند ایران که از لایه‌های متنوعی تشکیل شده است. در کشور ایران منابع هویت ملی عبارتند از الف) منبع دینی، ب) منبه باستانی، ج) منبع غربی (سریع القلم، ۱۳۸۳). همچنین رواسانی (۱۳۸۳) نیز هویت ملی در ایران را به طور عمده دارای سه پایگاه می‌داند: پایگاه تاریخی (ایرانیت) که به دوران باستان بر می‌گردد.

^۱-Falk

^۲-Kuzer

پایگاه دینی (اسلامیت) که به تاریخ اسلام بر می‌گردد و سوم اثر طبقاتی (فرهنگ غربی) که بطور عمده طی صد الی صد و پنجاه سال اخیر وارد شده است (رواسانی، ۱۳۸۳).

در زمینه هویت ملی تحقیقات زیادی انجام گرفته است ولی به طور اخص در ارتباط با بررسی زمینه‌های شکل‌گیری هویت ملی در کتب درسی تحقیقات اندکی صورت گرفته است که در این بخش به پژوهش‌های انجام یافته‌ی مرتبط با هویت ملی می‌پردازیم:

طالبی (۱۳۸۷)، در تحقیقی تحت عنوان (تحول هویت ملی دانش آموزان دختر دوره‌ی ابتدایی و راهنمایی) به این نتایج دست یافت که: وجود احساس تعلق به هویت ملی در دانش‌آموزان دوره‌ی تحصیلی ابتدایی و راهنمایی متوسط وجود ندارد و رابطه‌ی معناداری بین دوره‌های تحصیلی و تعلق به هویت ملی مشاهده نگردید. و همچنین تأثیر نظام آموزشی بر شکل‌دهی هویت ملی مورد تأیید قرار نگرفت.

شکیبانیان (۱۳۸۳) در تحقیقی تحت عنوان (بررسی و تحلیل محتوای کتب درسی دوره ابتدایی در شکل‌دهی به هویت ملی) نشان داد که: در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی نمی‌تواند نقش چندان موثری در شکل‌گیری و تحکیم مولفه‌های اسطوره‌های نمادین هویت ملی، که یکی از ابعاد مهم شخصیت و رشد همه جانبه فردی و اجتماعی دانش‌آموزان است داشته باشد.

شیخاوند (۱۳۸۳)، در تحقیقی تحت عنوان ((بازتاب هویت اقوام ایرانی در کتب‌های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی)) به نتایج زیر دست یافت که: ۱) کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی و جامعه‌شناسی در دوره ابتدایی و راهنمایی به مقولات فرهنگ و هویت قومی نپرداخته‌اند هر چند به نظر می‌رسد این امر با توجه به تقویت انسجام ملی انجام شده باشد. اما همانطور که بیان شد عدم توجه به مولفه‌های مرتبط با قومیت‌ها در نهایت به تضعیف جایگاه هویت ملی منجر خواهد شد. ۲) پرچم و سرود ملی از مظاهر نمادین یگانگی ملی محسوب می‌شوند؛ همزمانی نیز، به این معنا که همه‌ی اقوام کشور، یک روز از سال به عنوان آغاز سال شروع می‌کنند، از تجلیات نمادین این امر است.

شمشیری (۱۳۸۵)، در تحقیقی با عنوان ((درآمدی بر هویت ملی شیراز)) به نتایج زیر دست یافت که: بازنگری چندساله‌ی امور تربیتی پس از انقلاب نشان می‌دهد، با وجود اهتمام ویژه نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران به بعد پرورشی تعلیم و تربیت که در قانون اساسی نیز به آن اشاره

شد، در نتیجه به ایجاد تشکیلاتی به نام امور تربیتی انجامید، در عمل چندان موفقیتی بدست نیاورده است.

کیم (۲۰۰۴)، برنامه درسی کره را مورد نقد و بررسی قرار داده و اشاره می‌کند که توجه به هویت ملی در درس مطالعات اجتماعی برنامه درسی کره از نیمه قرن بیستم مورد توجه قرار گرفته است. به علاوه از آن زمان تاکنون، برنامه درسی کره، هفت بار مورد تجدیدنظر قرار گرفته است که در هر مرتبه با توجه به تغییرات اجتماعی کره و همچنین جهان، مفهوم پردازی هویت ملی در برنامه درسی اصلاح شده است.

سیری واردنا (۲۰۰۲) هویت ملی را در نظام آموزشی سریلانکا بررسی کرده است. و در این مطالعات نشان داده که کتب درسی این کشور به ویژه تاریخ، براساس تمایزات قومی و در برخی موارد (برتری قومی) تهیه شده اند (منظور اقوامی مانند سین‌هالا و تامیل نادو می‌باشد). بنابراین اعتقاد این پژوهشگر، چنین تعلیم و تربیتی که برتری قومی و نژادی را پرورش داده و آن را تشویق کند، موجب تخریب (وحدت ملی) و به تبع آن احساس ضعف هویت ملی می‌گردد. وی نتیجه می‌گیرد که برای دستیابی به هویت ملی، باید در کتاب‌های درسی تجدید نظر شود.

بینگ جین (۲۰۰۲) در تحقیقی به رابطه میان آموزش و هویت ملی می‌پردازد. در این پژوهش آمده است کشورهای مختلف دنیا از جمله کره، مایلند از طریق آموزش اجباری زمینه را برای مردم مهیا سازند تا آنان مانند خودشان زندگی کنند. هدف از آموزش یکدست کردن مردم و ایجاد هویت ملی است.

پارمنتر (۱۹۹۹)، در تحقیقی نشان داد سیاست‌گذاران آموزش و پرورش ژاپن با دانش‌آموزان مدارس متوسطه و دانشجویان مراکز تربیت معلم در ارتباط با این موضوع که لازم است به نقش آموزش و پرورش در رشد هویت ملی در مدارس اهمیت بیشتر داده شود نظرات یکسانی دارند.

فونتسوگ (۱۹۹۴)، در بررسی هویت ملی در تبت نشان داده است که تبتی‌ها به خصوص پس از حاکمیت چینی‌ها بر این سرزمین، برای آنکه هویت ملی شان در نسل جوان رو به افول نرود بهای زیادی به برنامه‌های درسی مدارس داده اند. در واقع تبتی‌ها از طریق اهمیت به پاسداشت فرهنگ اصیل سنتی تبتی و آگاه کردن نسل جوان با این میراث عظیم در برنامه درسی جدید تبت موفق و کارآمد بوده است.

در این پژوهش نیز تأثیر چهار مولفه‌های شیوه تدریس معلمان، شخصیت معلمان، محتوی کتاب‌های درسی و برنامه‌های پرورشی مدارس در هویت ملی دانش‌آموزان مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

روش

روش تحقیق مورد استفاده توصیفی از نوع زمینه‌یابی است. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر دوره متوسطه استان مازندران که در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ مشغول به تحصیل بوده و تعداد کل جامعه تحقیق ۱۲۰۱۹۶ نفر می‌باشد. تعداد نمونه براساس جدول کرجسی و مورگان، ۳۸۴ نفر برآورد شده که براساس روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای و طبقه‌ای انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری به این صورت است که در ابتدا آموزش و پرورش استان مازندران به ۳ منطقه شرق، مرکزی و غرب تقسیم گردیده و از هر منطقه ۲ اداره آموزش و پرورش و در مجموع ۶ اداره به صورت تصادفی انتخاب می‌شوند. از هر اداره آموزش و پرورش ۲ مدرسه (۱ مدرسه دخترانه و ۱ مدرسه پسرانه) به صورت تصادفی برای انجام تحقیق انتخاب می‌گردند. سرانجام از هر مدرسه از پایه اول، دوم، سوم متوسطه، پیش‌دانشگاهی تعداد موردنیاز بر حسب اینکه نسبت افراد نمونه برابر با افراد جامعه باشد انتخاب شده است. تعداد نمونه بر حسب مناطق (شرق، مرکزی و غرب)، شهر، جنسیت و پایه (اول، دوم، سوم متوسطه و پیش‌دانشگاهی) انتخاب شده اند. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته بوده است که براساس مطالعات گسترده و مبانی نظری و تجربی و متناسب با متغیرهای مورد مطالعه تحقیق شامل شیوه تدریس و شخصیت معلمان، محتوی کتاب‌های درسی، برنامه پرورشی مدرسه (براین اساس که نظام آموزش و پرورش از ارکان و مولفه‌های متعددی تشکیل شده که در ارتباط با یکدیگر و در راستای رسیدن به اهداف متعالی تعلیم و تربیت تلاش هماهنگ و یکپارچه‌ای را انجام می‌دهند و این چهار مولفه نیز به عنوان مولفه‌های اصلی نظام آموزش و پرورش که نقش مهمی در شکل‌گیری هویت ملی ایفا می‌کند انتخاب شده‌اند). با تعداد ۴۰ سوال بسته پاسخ در طیف ۵ گزینه‌ای با سطوح پاسخ (کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم، کاملاً مخالفم) بانمره‌گذاری ۵-۱۱ از خیلی کم به خیلی زیاد طراحی شده است. از آمار توصیفی برای بدست آوردن جداول توزیع فراوانی، درصد آن، نمودار ستونی و از آمار استنباطی، t تک متغیری و آزمون فریدمن برای معنی دار بودن یا نبودن فرضیات استفاده شده است.

یافته‌ها

به منظور بررسی فرضیه اثر مولفه‌های آموزش و پرورش از آزمون t تک نمونه ای استفاده شده است.

جدول ۱. اثر مولفه‌های آموزش و پرورش در هویت ملی دانش آموزان

مولفه‌ها	میانگین	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
شیوه تدریس	۳۶/۱۰	۱۹/۱۲	۳۶۹	۰/۰۰۰
شخصیت معلمان	۳۶/۲۶	۱۷/۷۵	۳۶۹	۰/۰۰۰
محتوی کتابهای درسی	۳۵/۴۱	۱۶/۰۵	۳۶۹	۰/۰۰۰
اثر برنامه‌های پرورشی مدارس	۳۱/۲۸	۳/۷۷	۳۶۹	۰/۰۰۰
آموزش و پرورش	۱۳۹/۰۷	۱۷/۳۸	۳۶۹	۰/۰۰۰

همانطور که داده‌های جدول فوق در ارتباط با اثر شیوه‌های تدریس معلمان نشان می‌دهد میانگین نظرات نمونه‌ها بیشتر از میانگین مورد انتظار می‌باشد (۳۶/۱۰ در مقابل ۳۰) چون t محاسبه شده (۱۹/۱۲) در سطح اطمینان ۹۵ درصدی ($\alpha=0/05$) و درجه آزادی $df=369$ از جدول بحرانی ($t=1/96$) بزرگتر است، فرضیه‌ی صفر و فرضیه تحقیق تایید می‌شود، بنابراین نتیجه می‌گیریم که شیوه تدریس معلمان در هویت ملی دانش آموزان تاثیر دارد.

داده‌های جدول فوق در ارتباط با اثر شخصیت معلمان نشان می‌دهد میانگین نظرات نمونه‌ها بیشتر از میانگین مورد انتظار می‌باشد (۳۶/۲۶ در مقابل ۳۰) چون t محاسبه شده (۱۷/۷۵) در سطح اطمینان ۹۵ درصدی ($\alpha=0/05$) و درجه آزادی $df=369$ از جدول بحرانی ($t=1/96$) بزرگتر است، فرضیه‌ی صفر و فرضیه تحقیق تایید می‌شود، بنابراین نتیجه می‌گیریم که شخصیت معلمان در هویت ملی دانش آموزان تاثیر دارد.

در ارتباط با اثر محتوای کتاب‌های درسی داده‌های جدول فوق نشان می‌دهد میانگین نظرات نمونه‌ها بیشتر از میانگین مورد انتظار می‌باشد (۳۵/۴۱ در مقابل ۳۰) چون t محاسبه شده (۱۶/۰۵) در سطح اطمینان ۹۵ درصدی ($\alpha=0/05$) و درجه آزادی $df=369$ از جدول بحرانی ($t=1/96$) بزرگتر است، فرضیه‌ی صفر و فرضیه تحقیق تایید می‌شود، بنابراین نتیجه می‌گیریم که محتوای کتاب‌های درسی در هویت ملی دانش آموزان تاثیر دارد.

در خصوص اثر برنامه‌های پرورشی مدارس داده‌های جدول فوق نشان می‌دهد هرچند میانگین نظرات نمونه‌ها نزدیک به میانگین مورد انتظار می‌باشد (۳۱/۲۸ در مقابل ۳۰) چون t محاسبه شده ($t=۳/۷۷$) در سطح اطمینان ۹۵ درصدی ($\alpha=۰/۰۵$) و درجه آزادی $df=۳۶۹$ از جدول بحرانی ($t=۱/۹۶$) بزرگتر است، فرضیه صفر و فرضیه تحقیق تایید می‌شود، بنابراین نتیجه می‌گیریم که برنامه‌های پرورشی مدارس در هویت ملی دانش‌آموزان تاثیر دارد.

همچنین در ارتباط با فرضیه تاثیر آموزش و پرورش در هویت ملی همانطوری که داده‌های جدول فوق نشان می‌دهد هرچند میانگین نظرات نمونه‌ها بیشتر از میانگین مورد انتظار می‌باشد (۱۳۹/۰۷ در مقابل ۱۲۰) با توجه به اینکه این مقدار تفاوت را آزمون t تک نمونه‌ای معنادار نشان داده است (چراکه سطح معناداری (Sig) برابر با ۰/۰۰۰ از ۰/۰۵ کوچکتر می‌باشد) لذا با ۹۵ درصد اطمینان می‌توانیم قضاوت کنیم که تاثیر آموزش و پرورش در هویت ملی دانش‌آموزان بالاتر از حد انتظار است.

جدول ۲ به بررسی این فرضیه می‌پردازد که تاثیر آموزش و پرورش بر هویت ملی دانش‌آموزان دختر و پسر متوسطه متفاوت است.

جدول ۲. آزمون t مستقل جهت بررسی تاثیر آموزش و پرورش بر هویت ملی دانش‌آموزان دختر و پسر

نمونه‌ها	میانگین	انحراف معیار	مقدار t حاصل	درجه آزادی	sig
پسران	۱۳۶/۷۹	۲۳/۳۹	۲/۱۰	۳۶۸	۰/۰۱
دختران	۱۴۱/۳۹	۱۸/۲۴			

همانطوری که داده‌های جدول فوق نشان می‌دهد هرچند مقایسه میانگین‌ها تفاوت زیادی بین تاثیر گذاری آموزش و پرورش در هویت ملی دختران و پسران نشان نمی‌دهد (۱۳۶/۷۹ برای پسران و ۱۴۱/۳۹ برای دختران). چون t محاسبه شده ($t=۲/۱۰$) در سطح اطمینان ۹۵ درصدی ($\alpha=۰/۰۵$) و درجه آزادی $df=۳۶۸$ از جدول بحرانی ($t=۱/۹۶$) بزرگتر است، فرضیه صفر و فرضیه تحقیق تایید می‌شود، بنابراین نتیجه می‌گیریم که میزان تاثیر گذاری آموزش و پرورش در هویت ملی دختران کمی بیشتر از پسران می‌باشد.

جدول ۳ به بررسی این فرضیه می‌پردازد که تاثیر آموزش و پرورش بر هویت ملی دانش‌آموزان پایه‌های مختلف دوره متوسطه متفاوت است.

جدول ۳. نتایج تحلیل واریانس در مورد تاثیر آموزش و پرورش در هویت ملی دانش آموزان پایه های مختلف

منابع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح احتمال در نظر گرفته	سطح احتمال مشاهده شده
بین گروهها	۱۷۰۳/۸۴	۳	۵۶۷/۹۴	۱/۲۷	۰/۰۵	۰/۲۸
درون گروهها	۱۶۲۶۷۵/۲	۳۶۶	۴۴۴/۴۶			
کل	۱۶۴۳۷۹	۳۶۹	-			

آزمون تحلیل واریانس یک راهه تفاوت بین میانگین ها را معنادار نشان نداد چرا که مقدار sig مشاهده شده برابر با ۰/۲۸ از ۰/۰۵ بزرگتر مشاهده شد لذا با ۹۵ درصد اطمینان می توانیم قضاوت کنیم که میزان تاثیر گذاری آموزش و پرورش در هویت ملی دانش آموزان هر چهار پایه تحصیلی حدوداً یکسان است.

جدول ۴ به بررسی این فرضیه می پردازد که تاثیر هر یک از ۴ مولفه در هویت ملی دانش آموزان متفاوت است.

جدول ۴. رتبه بندی تاثیر مولفه های چهار گانه در هویت ملی دانش آموزان با استفاده از آزمون فریدمن

مولفه ها	شیوه تدریس	شخصیت معلمان	محتوای کتب درسی	برنامه های پرورشی
میانگین	۲/۷۹	۲/۹۴	۲/۵۷	۱/۶۹
رتبه	۲	۱	۳	۴

$$X^2 = 21.8 \quad df = 3 \quad sig = 0.000 \quad a = 0.05$$

همانطوری که داده های جدول فوق نشان می دهد تاثیر مولفه های چهار گانه بر هویت ملی دانش آموزان به ترتیب شخصیت معلمان، شیوه تدریس معلمان، محتوای کتب درسی و برنامه های پرورشی می باشد که تفاوت بین رتبه ها هم معنادار است چرا که مقدار sig مشاهده شده برابر با ۰/۰۰۰ از ۰/۰۵ کوچکتر مشاهده شد و لذا با ۹۵ درصد اطمینان نتیجه فوق تائید گردید.

بحث و نتیجه گیری

نتایج این تحقیق نشان می دهد که آموزش و پرورش در هویت ملی دانش آموزان دوره متوسطه تاثیر دارد. هر چند که بعضی از مولفه ها تاثیر کم رنگتری داشته اند ولی با برنامه ریزی اصولی می توان تاثیرات این مولفه ها را بیشتر نمود. نتایج بررسی ها نشان می دهد که مولفه ی شیوه تدریس معلمان در هویت ملی دانش آموزان تاثیر دارد. یافته های بدست آمده نشان داد که این مولفه باعث شده است که دانش آموزان به فرهنگ و پرچم کشور خود افتخار کرده و احترام بگذارند و به کشور خود عشق ورزیده و نسبت به مسائل جامعه خود بی تفاوت نباشند. یافته های این تحقیق، بانتهای

تحقیقات طالبی (۱۳۸۷) نوروژی (۱۳۸۳) همخوانی ندارد. چون که در تحقیقات آن‌ها بیشتر کار تحلیل محتوایی از مولفه‌های آموزش و پرورش صورت گرفته است.

نتایج بررسی‌ها همچنین نشان می‌دهد که مولفه‌ی شخصیت معلمان در هویت ملی دانش‌آموزان تأثیر دارد. یافته‌های بدست آمده نشان داد که این مولفه باعث شده است که دانش‌آموزان نسبت به شخصیت‌های تاریخی و مسائل سنتی علاقه مند شوند و همچنین باعث شده به وجود خداوند و نقش موثر آن در زندگی و انجام فرائض دینی اعتقاد پیدا کنند. یافته‌های این تحقیق نیز، با نتایج تحقیقات رزازی فر (۱۳۷۹)، کلاته عربی (۱۳۸۸)، کمالی کار سالاری (۱۳۸۶) همخوانی ندارد. البته در این تحقیقات نکته نظر دانش‌آموزان مورد بررسی قرارنگرفته است و فقط از روش‌های تحلیلی به بررسی کتب درسی پرداخته اند.

نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که مولفه‌ی محتوای کتاب‌های درسی در هویت ملی دانش‌آموزان تأثیر دارد. یافته‌های بدست آمده نشان داد که این مولفه باعث شده است که دانش‌آموزان جهت شناخت گذشته‌ی تاریخی خود و دیدن از اماکن و آثار فرهنگی تلاش کنند و همچنین از زندگی در ایران احساس غرور کرده و متوجه پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیکی خوبی که در کشورشان شده است بشوند. یافته‌های این تحقیق، با نتایج تحقیقات کمالی کار سالاری (۱۳۸۶) شیخاوند (۱۳۸۳) همخوانی ندارد. البته آن‌ها در تحقیقات خود به بررسی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی پرداخته‌اند که شاید با توجه به اینکه دانش‌آموزان دوره ابتدایی شناخت و درک صحیحی از مقوله هویت ملی نداشته باشند.

نتایج بررسی نشان می‌دهد که مولفه‌ی برنامه‌های پرورشی مدارس در هویت ملی دانش‌آموزان تأثیر دارد. یافته‌های بدست آمده نشان داد که این مولفه باعث شده است که دانش‌آموزان به شهرها و اماکن زیارتی سفر زیادی کرده و همچنین حس چگونگی ابراز محبت به دیگران و درک حرف‌های طرف مقابل بوجود آید. یافته‌های این تحقیق، با نتایج تحقیقات شمشیری (۱۳۸۵)، ملاصادقی (۱۳۸۷) به نوعی همخوانی دارد چرا که در بین مولفه‌های مورد بررسی قرار گرفته برنامه‌های پرورشی مدارس در رتبه آخر قرار گرفته است یعنی اینکه تأثیر آن نسبت به دیگر مولفه‌ها کم رنگ‌تر است.

نتایج بررسی‌ها همچنین نشان می‌دهد که آموزش و پرورش در هویت ملی دانش‌آموزان تاثیر دارد. یافته‌های بدست آمده نشان دهد هرچند مقایسه میانگین‌ها، تفاوت زیادی بین تاثیرگذاری آموزش و پرورش بر هویت ملی دختران و پسران نشان نمی‌دهد اما همین مقدار تفاوت معنادار می‌باشد یعنی اینکه میزان تاثیرگذاری آموزش و پرورش در هویت ملی دختران کمی بیشتر از پسران می‌باشد. لذا آموزش و پرورش در اجرای برنامه‌های بلندمدت خود در خصوص هویت ملی، بر روی دانش‌آموزان پسر بیشتر باید برنامه‌ریزی نماید. یافته‌های این تحقیق، با نتایج تحقیقات طالبی (۱۳۸۷) همخوانی ندارد. البته در این تحقیق فقط به بررسی هویت ملی دانش‌آموزان دختر دوره ابتدایی و راهنمایی پرداخته شده است. و جنسیت پسر و مورد بررسی قرار نگرفت.

نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که آموزش و پرورش در هویت ملی دانش‌آموزان تاثیر دارد. یافته‌های بدست آمده نشان داد که این مولفه باعث شده است که دانش‌آموزان با فرهنگ، اعتقادات مذهبی و انجام فرائض دینی، پرچم و سرود ملی، آثار باستانی و شخصیت‌های تاریخی خود... آشنا شده و نسبت به آنها افتخار کرده و احترام بگذارند. یافته‌های این تحقیق، با نتایج تحقیقات لقمان نیا (۱۳۸۸)، بهارلو (۱۳۸۷) صالحی عمران (۱۳۸۶)، کمالی کارسالاری (۱۳۸۶) همخوانی ندارد. البته هریک از تحقیقات فقط یکی از مولفه‌های آموزش و پرورش و از دیدگاه مختلف مورد بررسی قرار گرفته اند، نه از دیدگاه دانش‌آموزان دوره متوسطه.

نتایج بررسی‌ها همچنین نشان می‌دهد که آموزش و پرورش در هویت ملی دانش‌آموزان پایه‌های مختلف تحصیلی تاثیر دارد. یافته‌های بدست آمده هرچند مقداری تفاوت در اثرگذاری آموزش و پرورش بر هویت ملی دانش‌آموزان نشان می‌دهد (میزان تاثیر در پایه چهارم کمی بیشتر از بقیه مشاهده شد) اما با توجه به آزمون تحلیل واریانس یک راه تفاوت بین میانگین‌ها معنادار نمی‌باشد لذا با اطمینان می‌توانیم قضاوت کنیم که میزان تاثیرگذاری آموزش و پرورش در هویت ملی دانش‌آموزان هر چهار پایه تحصیلی حدوداً یکسان است. یافته‌های این تحقیق، با نتایج تحقیقات شیخاوند (۱۳۸۷)، لقمان نیا (۱۳۸۳)، طالبی (۱۳۸۷) همخوانی دارد یعنی رابطه معنی‌داری بین دوره‌ها و با پایه‌های تحصیلی و تعلق به هویت ملی مشاهده نگردیده است.

نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که مولفه‌ی چهارگانه آموزش و پرورش در هویت ملی دانش‌آموزان تاثیر دارد. با توجه به یافته‌های بدست آمده تاثیر مولفه‌های چهارگانه آموزش و پرورش در

هویت ملی دانش‌آموزان به ترتیب شخصیت معلمان، شیوه تدریس معلمان، محتوای کتب درسی و برنامه‌های پرورشی می‌باشد که تفاوت بین رتبه‌ها هم معنادار است. یافته‌های این تحقیق، با نتایج تحقیقات، شمشیری (۱۳۸۵)، ملاصادقی (۱۳۸۰)، نوروزی (۱۳۸۳)، شیخاوند (۱۳۸۳)، شکیبائی (۱۳۸۸) همخوانی ندارد. البته آنها در تحقیقات خود به این نتیجه رسیدند که هر یک از مولفه‌های آموزش و پرورش تأثیرشان در هویت ملی دانش‌آموزان متفاوت می‌باشد.

منابع

- انصاری، منصور (۱۳۸۳) **ناسیونالیسم: نظریه، ایدئولوژی، تاریخ**، تهران: موسسه مطالعات ملی. رواسانی، شاپور (۱۳۸۰). **زمینه‌های اجتماعی هویت ملی**، تهران: انتشارات شابک بیگدلی، علی (۱۳۸۳) **سیر تحول و تکوین هویت ملی در ایران**، گفتارهایی درباره هویت ملی، انتشارات تمدن ایرانی
- سریع القلم، محمود (۱۳۸۳) **متدولوژی فهم هویت ملی**، تهران، انتشارات تمدن ایرانی.
- شکیبائی، طناز (۱۳۸۲). **بررسی و تحلیل محتوی کتب درسی دوره ابتدایی در شکل‌دهی هویت ملی**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری.
- شمشیری (۱۳۸۷). **درآمدی بر هویت ملی**، شیراز: انتشارات نوید شیراز
- شیخاوند، داوود (۱۳۸۰) **ناسیونالیسم و هویت ایرانی**، تهران: انتشارات شابک.
- صافی، احمد (۱۳۸۲) **آموزش و پرورش ابتدایی، راهنمایی، متوسطه**، تهران: سازمان مطالعات و تدوین کتب علوم انسانی
- طالبی، سکینه (۱۳۷۸) **تحول هویت دانش‌آموزان دختر دوره ابتدایی و راهنمایی**، تهران: پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- عبداللهی، خ (۱۳۸۰). «گرایش دانشجویان بلوچ به هویت ملی در ایران»، **مجله جامعه‌شناسی ایران**، دوره چهارم شماره ۴.
- کلاته عربی (۱۳۸۸)، «**مطالعه تطبیقی هویت ملی ایرانی در کتاب‌های درسی دوره ی متوسطه سالهای ۱۳۵۶، ۱۳۶۰ و ۱۳۸۲**» پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- کلانتری، مرضیه (۱۳۸۸). «جایگاه انسان به ویژه زنان در دنیای پست مدرنیسم»، **مجله مدیریت فرهنگی**، سال سوم، شماره ۶، انتشارات: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- کمالی کارسالاری، نعمت‌اله (۱۳۸۶) **تحلیل محتوی مولفه‌های هویت ملی در کتب دوره راهنمایی**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران.

گودرزی، حسین (۱۳۸۴) **گفتارهایی درباره جامعه شناسی هویت در ایران**، تهران: انتشارات تمدن ایرانی.

لقمان نیا، مهدوی (۱۳۸۹) جایگاه هویت ملی در نظام آموزش و پرورش ایران، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، شماره ۲، دوره سوم، تابستان ۱۳۸۹

میرمحمدی، داود (۱۳۸۳). گفتارهایی درباره هویت ملی در ایران، تهران: انتشارات موسسه مطالعات ملی.

Kim, H. J. (2004) "National Identity in Korean Curriculum", **Canadian Social Studies**, Vol.38 (3): 74-89

Parmenter, L. (1999) "Constructing National Identity in a Changing World: Perspectives in Japanese Education", **British Journal of Sociology of Education**, Vol.20 (4): 453-63.

Phuntsog, N. (1994) "Renewal of Tibetan School Curriculum in Exile", A Tibetan-centric approach, Reports descriptive, from: **ERIC** (ED383617), retrieved 15/11/2009.

Siriwardena, R. (2002) **National Identity**, Content of Education and Ethnic Perception, Retrieved 2009/5/2,

Smith, A. D. (1995); **Nasionalism, in Global Era**, Cammbridge

Tajfel, H. (1982), **Interindividual Behaviour and Intrapool Behaviour**, in h Tajfel. **Differen cation Between Social Groups**, London: Academic press